

Les polítiques d'infocomunicació¹ davant de la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació (CMSI)

Martín Becerra

La seu escollida per a la segona etapa de la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació (CMSI), que s'ha de celebrar el desembre del 2005, podria inspirar perfectament aquella cita hegeliana d'*El divuit de brumari de Louis Bonaparte* sobre la propensió a la reincidència que té la història. En efecte, la Cimera Mundial de Tunis es desenvoluparà, amb controvèrsies,² 29 anys després que en el mateix indret es concretés una de les fites de la història contemporània de les polítiques de la informació i la comunicació (d'ara endavant: infocomunicació) en l'àmbit internacional: el Simposi sobre Polítiques de la Informació del moviment dels Països No Alineats que, el 1976, va convocar a "descolonitzar la informació" i va preparar el terreny que va inspirar la consagració del Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC) per part de la Unesco en la seva Conferència General del 1978 de París i que va ser reconegut per la 33a Assemblea General de les Nacions Unides aquell mateix any³.

La CMSI, en les seves dues etapes (Ginebra, el 2003, i Tunis, el 2005), presenta atributs innovadors respecte de les estratègies de concertació de les polítiques mundials en l'àmbit de la informació i la comunicació, ja que incorpora a l'extens procés de realització de la Cimera interlocutors de la societat civil. Al mateix temps, però, s'ha d'ubicar com un dels esdeveniments convocats en la història de les Nacions Unides on la càrrega ideològica ha estat més gran, en sintonia amb els principis que des dels anys noranta

fonamenten l'impuls del projecte de construcció de la societat de la informació.⁴

Aquest text identifica les principals directrius de polítiques d'infocomunicació impulsades en el marc de la CMSI, el seu complex procés d'elaboració i els principals interlocutors involucrats en aquest procés. Aquestes directrius s'analitzaran en comparació amb les principals línies de desenvolupament del projecte de la societat de la informació.

El concepte de polítiques d'infocomunicació, per bé que normalment s'hi al·ludeix en textos acadèmics i en el discurs polític, s'ha d'aclarir per entendre aquest text com a eina conceptual per procedir a l'anàlisi dels processos i els successos esmentats abans. El concepte *polítiques de comunicació* és essencial, atès que, com assenyala l'Informe MacBride, "no és possible entendre la comunicació, considerada globalment, si no es tenen en compte les seves dimensions polítiques. La política –en el sentit més noble de la paraula– no es pot dissociar de la comunicació" (Unesco 1980, 44).

La noció de polítiques de comunicació va ser paral·lela, en la seva formulació històrica, a la de planificació, per la qual cosa a principis dels anys setanta s'associava a les polítiques de comunicació amb tres punts: la necessitat de garantir el pluralisme, la democràcia i la participació; l'acció promotora de l'Estat; i l'orientació cap a la integració regional (Quirós i Segovia 1996). La qualitat explícita de les mesures adoptades en un sector per part de l'Estat i la seva vinculació amb les aplicades en altres sectors són requisits, segons Capriles (1980), per reconèixer-les com a *polítiques*. Aquest text utilitza aquesta definició com a punt de partida, però des d'una perspectiva més oberta, i identifica com a *polítiques d'informació i comunicació* aquelles accions empreses per entitats estatals (o supraestatals) que assumeixen, efectivament, nexes orgànics amb mesures executades en altres àmbits, per la qual

Martín Becerra

Catedràtic Unesco 2005, Institut de la Comunicació, de la Universitat Autònoma de Barcelona i professor de la Universitat Nacional de Quilmes, Argentina

cosa revelen una orientació coherent amb les finalitats de cada govern (o conjunt de governs), encara que no estiguin formulades expressament.

Així, doncs, en aquesta anàlisi s'entenen per polítiques d'informació i comunicació les estratègies i pràctiques d'ordenament, regulació, gestió i formulació de plans i prospectives relatives a les activitats infocomunicacionals.

L'examen de l'evolució d'aquestes activitats, tant si hi intervenen tecnologies com si no, i l'enfocament sobre la disseminació singular que protagonitzen en els últims trenta-cinc anys, permet observar que en cada context històric i geogràfic es materialitza un tipus d'organització, amb uns determinats interlocutors habilitats per gestionar la informació i la comunicació, segons unes regles concretes, amb una peculiar modalitat de finançament i, generalment, en funció d'un model de societat. En conseqüència, l'estudi sobre l'evolució de les activitats infocomunicacionals permet elucidar les polítiques inherents a aquesta evolució.

Les polítiques del projecte de la societat de la informació

Concebut en l'última dècada del segle xx en el context de la disseminació d'infraestructures convergents de telecomunicacions, informàtica i audiovisual per part dels governs de països centrals (Estats Units, Unió Europea, Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), Grup dels Set), el projecte de la societat de la informació també va ser adoptat al final dels anys noranta per països perifèrics: els estats africans compten amb accions encaminades a estimular la "societat informacional" (Van Audenhove et al. 1999). També a l'Amèrica Llatina els governs del Brasil, Mèxic, Argentina, Xile i altres països desenvolupen, amb ritmes diferents i resultats molt desiguals, programes plurianuals d'incentiu a la societat de la informació (Becerra 2003a).

Més enllà dels caràcters idiosincràtics, de l'ordre de prioritats assignat a cada país i dels matisos diferencials, el projecte de la societat de la informació es recolza sobre tres idees força, no exemptes de controvèrsies: la *liberalització*, la *desregulació* i el foment de la competitivitat internacional de les activitats infocomunicacionals⁵, amb el benentès que aquestes s'organitzen com un mercat planetari de creixent

importància i incidència en la reestructuració dels processos productius i en la generació de riquesa al món corresponent.

Amb una dècada de desenvolupament constant després de les seves primeres formulacions per part de la Unió Europea (Comissió Europea 1994), el projecte de la societat de la informació al·ludeix a un conjunt ampli, multiforme i mutant, de processos amb data recent: la majoria es va començar a gestar a partir de la dècada de 1970. Tot i que no hi ha definicions àmpliament acceptades sobre la societat de la informació i, tal com passa amb la noció de *globalització*, hi ha autors que en qüestionen la mateixa denominació, la Comissió Europea planteja que:

En els últims vint anys hem presenciat una revolució en les tecnologies de la comunicació i de la informació l'abast de la qual és molt més gran del que la majoria de nosaltres havia imaginat. Un dels principals efectes d'aquestes noves tecnologies ha estat la reducció dràstica del cost i el temps necessari per emmagatzemar, processar i transmetre la informació. Aquests canvis impressionants en les relacions de preus afecten d'una manera fonamental la manera en què organitzem la producció i la distribució de béns i serveis i, per tant, el mateix treball. Aquesta evolució està transformant el treball, les estructures de qualificacions i l'organització de les empreses, la qual cosa introdueix un canvi fonamental en el mercat de treball i en la societat en el seu conjunt (CE 1996a, 9).

Aquesta definició permet organitzar la multiplicitat de tractaments dels canvis socials, econòmics, polítics i culturals batejats com a societat de la informació. El projecte de la societat de la informació, com es dedueix de la cita de la Comissió Europea, reposa sobre una sèrie de canvis de caràcter bàsicament tecnològic i econòmic i s'ha reforçat a gairebé tot el món durant la dècada de 1990 gràcies als programes governamentals de les autopistes de la informació (EUA, vegeu Gore 1994) i la societat informacional (Comissió Europea, vegeu CE 1994, 1996a, 1996b i 1996c, 1997 i 1998; OCDE, vegeu OCDE 2003).

Com indica la cita de la Comissió Europea, el fonament d'aquests projectes està lligat a la revolució tecnològica en informació i comunicació esdevinguda als anys setanta, quan es va registrar la gènesi de la microinformàtica.

Segons Manuel Castells (1995), un model de desenvolupament nou, l'informacional, va néixer als anys setanta a l'abric del salt tecnològic consolidat durant la crisi del model keynesià als països centrals, com una aposta històrica de generació d'una nova lògica de creixement i acumulació del capital.

Altres autors, com ara Claudio Katz (1998) o Armand Mattelart (2002), que comparteixen en part les causes que fonamenten l'arribada d'un nou model de desenvolupament que planteja Castells, adverteixen que la creixent segmentació social en l'accés als béns i serveis oferts en el marc de la societat de la informació, a més de ser funcional a la lògica socioeconòmica dominant, qüestiona el discurs promotor del projecte, atès que la convergència en tecnologies de la informació i la comunicació a partir de les polítiques liberalitzadores i desreguladores té, en funció dels seus impactes productius, determinacions estructurals –socials, culturals, econòmiques– que són regressives.

La lògica argumental del projecte de la societat de la informació s'oposa en alguns aspectes a la que va inspirar el NOMIC vint anys enrere. Allà on el NOMIC denunciava desequilibris i rèmores colonialistes, la societat de la informació hi veu oportunitats d'intercanvi i modernització. Allà on el NOMIC pretenia sembrar el germen de polítiques nacionals de comunicació amb uns certs marges autonòmics, el projecte de la societat de la informació hi veu mercats per a les multinacionals de la comunicació (Roach 1997). El sector de les tecnologies infocomunicacionals constitueix un dels centres de gravitació del NOMIC i també del projecte de la societat de la informació, però aquest últim aspira a acompanyar i reforçar aquelles tecnologies sense fer cas dels criteris que determinen la seva desigual producció, distribució i apropiació al planeta.

Així, doncs, les polítiques infocomunicacionals en el marc del projecte de la societat de la informació s'han orientat cap a la disseminació de tecnologies, i han afavorit les condicions perquè els constructors d'infraestructures i els proveïdors de serveis associats –que en molts casos són els mateixos interlocutors empresarials, o bé interlocutors diferents però integrats en societats– poguessin ampliar la geografia de les xarxes fins que, com si fos una metàfora enginyosa de Borges, el mapa de les xarxes s'assimilés al mapa del món.

La filiació tecnocèntrica de les polítiques emmarcades en

el projecte de la societat de la informació està certificada pel finançament que els estats i les entitats supraestats com la Comissió Europea assignen a les partides de R+D en tecnologies de la informació, que solen ser les de més envergadura si prenem com a referència el conjunt de recursos destinats a R+D. En el VI Programa Marc de R+D de la CE (2002-2006), per exemple, la prioritat temàtica que rep més recursos és la de Tecnologies per a la societat de la informació (amb un pressupost de 3.625 milions d'euros sobre un total de 13.345 milions). Aquesta prioritat temàtica se subdivideix en els eixos següents: recerques en àmbits tecnològics d'interès prioritari per a ciutadans i empreses; infraestructures de comunicació i tractament de la informació; components i micro sistemes; i gestió de la informació i interfícies.

Així, doncs, el volum més gran de la inversió pública en recerca, desenvolupament i innovació es concentra en el sector d'infraestructures de la informació. En paral·lel, es promouen polítiques de liberalització dels serveis vinculats a aquestes infraestructures, tal com va passar a gairebé tot Occident als anys noranta amb la informàtica i amb les telecomunicacions⁶, un sector aquest últim que, de manera generalitzada, primer es va privatitzar i més tard es va liberalitzar parcialment en el lapse dels últims vint anys.

El cas de les telecomunicacions s'ha d'analitzar d'una manera específica, atès que és el segment econòmicament més rendible de les activitats infocomunicacionals (el volum sumat de facturació de la telefonia bàsica i de la telefonia mòbil sol representar com a mínim el doble que el del conjunt de les indústries culturals⁷). Donada aquesta importància econòmica, i per impulsar la dinàmica del sector, es van formular polítiques que afavorien l'entrada de nous concurrents amb la intenció d'estimular-ne el desenvolupament i generar condicions de lliure competència, sota el pressupòsit ideològic d'animar la innovació, la millora del servei, l'extensió de les prestacions i, en suma, el benefici per als usuaris⁸.

Malgrat l'àmplia execució en diferents contextos d'aquestes polítiques, al cap de dues dècades als primers països que les van aplicar (com ara el Regne Unit o Xile) o deu anys a gairebé tota la resta de països occidentals, l'evidència demostra que l'ingrés de nous competidors als mercats no ha estat significatiu i que l'etapa de caràcter monopolista d'aquests mercats (fins als anys vuitanta o

noranta) ha estat desplaçada per l'etapa actual, que es pot tipificar d'oligopolística⁹, protagonitzada per pocs interlocutors que controlen les variables essencials del mercat i continuen cultivant *de facto* barreres d'ingrés a nous concurrents. Per tant, val la pena revisar les idees força de *liberalització* i *desregulació* del projecte de la societat informacional a la llum de la configuració de mercats poc oberts que, a més, necessiten una ingent activitat reguladora per part dels poders públics per consolidar-se.

Discurs i decurs de l'oportunitat digital

L'exemple de les telecomunicacions resulta oportú, a més, perquè l'agència que s'ha ocupat d'articular les normes i estàndards tècnics del sector des dels orígens d'aquesta indústria, la Unió Internacional de Telecomunicacions (UIT)¹⁰, és l'organisme internacional organitzador de la Cimera Mundial de la Societat de la Informació (CMSI).

La UIT interpreta l'extensió de les infraestructures en telecomunicacions com una condició necessària per a la generalització de *societats informacionals* en les quals els ciutadans i ciutadanes puguin millorar el control dels afers de govern; es beneficiïn d'un entorn econòmic competitiu i dinàmic; accedeixin a fonts de coneixement en línia; desenvolupin capacitats vinculades amb la reestructuració de l'economia; accedeixin a una oferta més variada de béns i serveis de caràcter simbòlic; i disposin d'una millor planificació i ús del temps lliure¹¹.

Aquests nocions, revitalitzades amb les noves tecnologies de la informació i el seu potencial convergent, remetent al difusionisme com a model de política infocomunicacional que escindeix l'aspecte tecnològic del relatiu als continguts, els usos i les pràctiques.

El difusionisme ha estat històricament criticat pels estudis socials des de la gestació mateixa del model desenvolupista com a paradigma de transferència de tecnologia en tant que estratègia de modernització dels països del Tercer Món. Les crítiques al difusionisme desenvolupista es van aprofundir a finals de la dècada de 1960 perquè la seva matriu d'argumentació ometia les condicions socials, polítiques, culturals i econòmiques per les quals països sencers, o sectors socials dins d'un país,

no s'aconsegueixen integrar en els patrons de desenvolupament establerts com a ideal. L'Informe MacBride es pot analitzar des d'aquesta perspectiva crítica i no és casual que als vuitanta la Unesco donés suport, com a situació de compromís sostinguda pels països de l'Occident desenvolupat i amb el propòsit d'arxivar (o *desviar*, segons Roach 1997) la temptativa de construcció del NOMIC, el Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC), la matriu conceptual del qual respon al model desenvolupista.¹²

El determinisme tecnològic del difusionisme resideix en la convicció que la difusió i extensió de les infraestructures de la informació i la comunicació produiran, naturalment, el benestar i els efectes positius que, se suposa, porten aparellades les tecnologies infocomunicacionals. En aquest sentit, el difusionisme resulta funcional als interessos de les principals empreses del sector, compromeses amb la comercialització de les infraestructures i els serveis que elles mateixes presten en mercats de tipus oligopolístic. Segons autors com Aníbal Ford, no és casual que els organismes públics i privats on les empreses infocomunicacionals exerceixen una influència forta assumeixin polítiques netament difusionistes: un exemple amb el qual es va obrir el segle XXI ha estat la Cimera del G8 a Okinawa, on el Digital Opportunity Task Force (integrat per les principals empreses de telecomunicacions del planeta) va engegar l'anomenada *oportunitat digital*, com a estratègia de creació i consolidació de mercats infocomunicacionals on col·locar la seva voluminosa producció (Ford 2002).

La convocatòria a la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació per part de l'Organització de Nacions Unides (ONU), amb la intervenció directa d'un organisme originàriament concebut amb un perfil tècnic, com la UIT, i l'acompanyament d'un altre organisme creat com a àmbit internacional d'articulació de polítiques culturals, comunicacionals, científiques i educatives, com la Unesco, representava la possibilitat de sotmetre a judici crític les directrius dominants que van conformar el projecte de societat informacional, com també les nocions lligades al difusionisme tecnològic com a estratègies de desenvolupament. En aquest sentit, la convocatòria a la CMSI feta el 2001 per l'Assemblea General de l'ONU es va percebre com una oportunitat mundial de deliberació de polítiques.

L'oportunitat de la CMSI

La Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació és la tercera intervenció concertada en l'àmbit internacional que impulsa o empara (segons el cas) l'ONU sobre qüestions vinculades a la informació i la comunicació des de la seva creació el 1945.

En efecte, el 1948 l'ONU va organitzar a Ginebra la Conferència sobre la Llibertat d'Informació; als anys setanta, en l'àmbit de la Unesco es va albergar i es va desenvolupar el procés –sostingut en assemblees generals i en directives, en reunions regionals i en conferències– de construcció del Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC), la síntesi del qual és representada per l'Informe MacBride (Unesco 1980); ara la CMSI constitueix la tercera gran activitat programada per l'ONU en matèria de debat en el concert internacional sobre informació i comunicació.

Convocada per l'ONU, i dirigida per la UIT, la CMSI es va planificar en dues etapes: la primera va acabar a Ginebra, el desembre del 2003, mentre que la segona etapa acabarà el desembre del 2005 en una altra reunió que tindrà lloc a Tunis. Cada etapa ha tingut períodes i conferències preparatoris (PrepComs) on s'exposen posicions des dels diferents interlocutors organitzats en *famílies*, amb l'objectiu d'avançar en la definició de les posicions que són finalment tractades en les dues reunions esmentades.

Hi ha més de 175 delegacions governamentals que participen directament a la CMSI (indirectament, a través de la UIT, hi són representats 191 països). El sector públic estatal conforma una de les tres divisions de la CMSI i les altres dues el sector empresarial privat i la societat civil.

Els organitzadors de la CMSI solen dir que la Cimera és una “xarxa tripartita (o ‘trisectorial’) de polítiques”, al·ludint a la participació dels tres sectors (públic, privat-empresarial, civil) que donen origen a les divisions. Però, ¿hi ha una correlació de forces que s'apropi a un model tripartit en la participació de cadascun d'aquests grups? La modalitat definida per a la presa de decisions –indicativa d'una política en aquest sentit– revela que no.

De fet, tal com passa a totes les cimeres de les Nacions Unides, el procés decisor característic de la CMSI és bàsicament intergovernamental, és a dir, els interlocutors habilitats per prendre decisions són els estats i únicament

les delegacions governamentals tenen dret a vot.

Mentre la presència dels estats conforma, per tant, l'òrgan vital de la CMSI, el sector empresarial privat va comptar amb poques presències significatives, però va coincidir amb la tònica general dels acords, documents i declaracions, en tant que, per acabar, la societat civil representada a la CMSI va influir molt menys en les conclusions de la primera fase, encara que va haver de superar condicions internes i externes desfavorables (que esmentarem més endavant).

El tema dominant a la CMSI és l'extensió d'infraestructures d'informació i comunicació per promoure els objectius de desenvolupament de la Declaració del Mil·lenni¹³ aprovada a la Cimera del Mil·lenni de l'ONU de l'any 2000, amb el compromís de “convertir la divisió digital en una oportunitat digital per a tots, especialment aquells que corren el perill de quedar endarrerits i encara més marginats” (CMSI 2004a, 2).

Els principis d'una “societat de la informació integradora” són, segons la declaració de principis de la CMSI aprovada a Ginebra: “Ampliar l'accés a la infraestructura i les tecnologies de la informació i les comunicacions, així com a la informació i al coneixement; fomentar la capacitat; reforçar la confiança i la seguretat en la utilització de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC); crear un entorn propici en tots els àmbits; desenvolupar i ampliar les aplicacions TIC; promoure i respectar la diversitat cultural; reconèixer el paper dels mitjans de comunicació; tractar les dimensions ètiques de la societat de la informació; i encoratjar la cooperació internacional i regional” (CMSI 2004a, 3).

Els documents de la CMSI contrasten amb les tesis que van distingir la segona etapa de concertació internacional de polítiques d'infocomunicació en la dècada de 1970 i que va sintetitzar l'Informe MacBride. Els temes destacats en aquest document (unidireccionalitat de la comunicació, transnacionalització, concentració i conseqüent necessitat d'articulació de polítiques de comunicació i cultura per aconseguir un escenari mundial més just i equilibrat) són els temes tabú de la Cimera, molt procliu a acceptar les mencions sobre propagació de les tecnologies, que tan agraden al paradigma difusionista, però amb una omisió expressa de qüestions sobre continguts i polítiques.

La càrrega simbòlica de l'Informe MacBride actua en l'agenda de la CMSI com l'indret d'allò que no és possible,

en un marc interpretatiu que pondera l'ingredient conflictiu que assumia el document del 1980, ingredient que tributa al peculiar caire amb el qual es va desxifrar l'Informe a partir del reflux de les posicions a favor de la democratització de la comunicació internacional dels anys vuitanta. El dispositiu del silenci es resumeix en l'Informe MacBride però engloba tots els aspectes que sintetitzava aquell document i els que no estava en condicions encara de diagnosticar: és el cas del programari lliure.

En els documents oficials de la CMSI s'ha evitat tota referència a la comunicació, s'ha matisat i moderat qualsevol esment al dret humà a la comunicació i a la informació i s'han eliminat les argumentacions d'organitzacions de la societat civil sobre les inequitats pròpies del context globalitzador. La CMSI tampoc no ha recollit les aportacions de la societat civil orientades a articular la capacitat de produir (i no tan sols consumir) informació per part dels diferents pobles del món, de fomentar la diversitat, de protegir la participació de grups marginats, de promoure l'ús i la construcció de programari de codi lliure i obert, d'impulsar legislacions que garanteixin el desenvolupament de condicions laborals estables i justes o la protecció de l'àmbit de la vida privada de la ciutadania per part dels governs.

El concepte de comunicació, en la seva accepció dialògica, interactiva i interactuant, negociada i continent d'interlocutors diversos, sintetitza el tabú essencial de la Cimera. És evident si es repassen les declaracions oficials, l'omissió del terme *comunicació* en una cimera mundial que aspira a rellevar l'estat de la informació no deixa de ser una constatació elemental.

Tot això va motivar nombroses controvèrsies al si de les organitzacions de la societat civil, així com advertències que va fer públiques el conjunt dels representants de la societat civil de la Cimera als altres interlocutors (governos i empreses) sobre la dicotomia que s'entreu entre contemplar les aportacions de les entitats no governamentals civils o treure la legitimitat de la societat civil en els pronunciaments de la CMSI, en cas que no s'esdevingués.

En canvi, els delegats governamentals a la CMSI van donar un suport majoritari als principis difusionistes, dels quals es dedueixen apel·lacions a sostenir polítiques "favorables a l'estabilitat" i que atraguin "més inversió privada per al desenvolupament d'infraestructures de les

TIC i que al mateix temps permeti complir les obligacions del servei universal a regions en les quals les condicions tradicionals del mercat no funcionen correctament" (CMSI 2004a, 4). La delegació del sector empresarial privat també coincideix amb la tendència reflectida en els documents emesos per la CMSI, que destaquen justament la funció de les forces de mercat en caràcter associatiu amb el sector públic.

De fet, la Cambra de Comerç Internacional va assumir la representació del sector empresarial privat, que va actuar fidel als seus principis en cadascuna de les declaracions que va fer, malgrat que no es va involucrar decididament en la CMSI perquè considerava que l'àmbit ideal de definició dels temes que s'hi tractaven són l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual (OMPI). No obstant això, el sector empresarial privat va ser clar i precís quan es va haver de pronunciar a la CMSI. Així, per exemple, al World Electronic Media Forum es va conèixer una declaració de la World Broadcasting Unions on es postula la importància dels mitjans de comunicació com a refugis de conservació de la pluralitat de fonts informatives (World Broadcasting Unions 2003).

Per la seva banda, els interlocutors de la societat civil presents a la CMSI van superar la seva heterogeneïtat i van arribar a acords en els quals manifesten la percepció crítica que provoquen els eixos temàtics dominants de la Cimera:

L'estratègia per a la "societat de la informació" sobre la qual s'ha basat la CMSI reflecteix en gran part una estretor de mires en la qual les TIC signifiquen telecomunicacions i internet. Aquesta estratègia ha marginat temes clau relacionats amb el desenvolupament potencial inherent en la combinació de coneixements i tecnologia, i així té conflictes amb el mandat de desenvolupament més ampli estipulat en la Resolució 56/183 de l'Assemblea General de les Nacions Unides (Societat Civil CMSI 2003a)¹⁴.

L'*estretor de mires* predominant a la CMSI sobre les TIC que denuncia el paràgraf citat ha impedit que prosperessin moltes de les iniciatives promogudes per la societat civil: en la primera fase de la Cimera, el 2003 a Ginebra, "considerem que les nostres opinions i l'interès general que expressem col·lectivament no queden adequadament reflectits en els documents de la Cimera", destaca la Declaració de la societat civil a la CMSI intitulada *Construir societats de la informació que s'ocupin de les*

necessitats humanes (Societat Civil CMSI, 2003b) i aprovada per unanimitat en el plenari de la societat civil de desembre del 2003.

Un dels termes més emprats (i acceptats) en la CMSI, el d'accés, pot ser útil per emmarcar la participació de la societat civil en la CMSI. El concepte d'accés presenta múltiples aproximacions. Una, molt explorada pels investigadors que propugnaven el NOMIC i les polítiques nacionals de comunicació als anys setanta (Capriles 1980), és la que es refereix a la recepció passiva de missatges i dades, que es desvincula de la que remet al concepte *participació* (que suposa la influència en la presa de mesures concretes).

Les conclusions parcials de la CMSI i el rol de la societat civil es poden interpretar en funció de l'accés que van tenir representants i organitzacions civils i també de la impossibilitat trobada a l'hora d'aconseguir una participació efectiva que els permetés incidir en el rumb general dels esdeveniments, dels documents i de les polítiques que sortissin de la CMSI.

La societat civil a la Cimera

Segons molts dels representants de la societat civil a la CMSI i segons investigadors com Selian (2003), el caràcter tripartit que es va mirar d'imprimir a la Cimera és retòric, atès que l'àmbit de les decisions dista molt de contenir la dinàmica dels interlocutors de la societat civil i, en canvi, es percep el domini de l'agenda per part dels interessos del sector privat amb negocis en telecomunicacions i tecnologies de la informació.

La participació d'organitzacions de la societat civil presenta diverses arestes dignes d'anàlisi: d'una banda, la representativitat d'aquells que accedeixen a aquesta mena de trobades que articulen la noció de *governabilitat mundial* en nom de la societat civil és molt relativa. De l'altra, les ONG més poderoses dels països més desenvolupats solen exercir un rol protagonista en detriment d'entitats que tenen la seu en països perifèrics on habiten més de dos terços de la població del planeta (de les organitzacions de la societat civil acreditades, la majoria era de l'hemisferi nord). Així mateix, en alguns casos, la presència d'organitzacions de la societat civil a la Cimera contribueix a donar a conèixer i

atorgar representativitat a aquells que no en tenen als seus països d'origen. Finalment, Chock (2003) destaca que s'han acceptat com a integrants de la societat civil institucions privades amb ànim de lucre.

La conjugació d'aquests problemes vinculats a la presència de la societat civil a la Cimera no és nova, sinó que respon a la lògica d'acció de les organitzacions no governamentals i de la societat civil en diferents cimeres mundials, com ha passat a la de Rio de Janeiro sobre Medi Ambient del 1992. Selian ha calculat la quantitat d'ONG que en l'última dècada participa en les conferències i cimeres mundials en l'àmbit de l'ONU i destaca que les 481 ONG apuntades a la CMSI són un nombre baix si es compara amb les que es van acreditar a la Cimera del Medi Ambient (2.400 organitzacions); a la Conferència Mundial sobre la Dona de Pequín el 1995 (5.000 organitzacions); o a la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible de Johannesburg del 2002 (737 organitzacions).

Els integrants de la delegació de la societat civil a la Cimera se les van haver amb l'estretor de mires marcadament tecnologista dels representants del sector públic i del sector empresarial privat. Per això, la societat civil de la Cimera va constituir una coordinació (Civil Society Bureau) amb l'objectiu d'articular el treball de les diferents *famílies* de les entitats no governamentals i, també, de ser la interlocució de la coordinació de governs i del sector empresarial privat.

No obstant això, en la definició mateixa de l'agenda de la Cimera, la participació de la societat civil ha quedat subordinada: "De 86 recomanacions fetes per la societat civil, 49, és a dir, més del 60%, es van deixar de banda. Només es poden trobar 12 recomanacions, per bé que resrites, mentre que la resta va desaparèixer en formulacions generals", assenyala una de les famílies de la societat civil (citada per Selian 2003). Segons Alain Modoux, exassistent del director general de la Unesco d'Informació i Comunicació, els estats han bloquejat la participació de la societat civil, "condemnadada a exercir el rol d'observador" (2003).

Segons Beatriz Busaniche, una de les integrants del Civil Society Bureau durant la primera etapa de la CMSI, per bé que la societat civil va aconseguir la inclusió en la Declaració de la Cimera de la Declaració Universal dels Drets Humans com a base de la societat informacional,

“tanmateix, l'agenda està força tancada”. N'és un exemple “el treball que està fent ara el Working Group on Internet Governance (WGIG), que té en la seva agenda temes que disten molt de ser propis del govern d'internet, per la qual cosa moltes organitzacions de la societat civil mirem de treure'ls, sense aconseguir res de res”. Un dels aspectes més controvertits del WGIG està relacionat amb el paper dels Estats Units en l'autorització i administració de noms i dominis d'internet i amb la resistència de molts interlocutors governamentals i del sector empresarial privat a acceptar que la discussió sobre governabilitat a internet s'orienti cap als “drets humans de la llibertat d'expressió i la privadesa, l'obertura i la transparència” (Burch 2005).

Les situacions de conflicte a la Cimera es dirimeixen en funció de l'interès dels interlocutors més poderosos, segons Busaniche, ja que “hi ha grans disparitats a l'interior de la mateixa societat civil i, és clar, a l'hora del diàleg, els governs s'estimen més dialogar amb les ONG que els són més afins”¹⁵. Les ONG *afins* són aquelles que van centrar l'eix de la seva reclamació en temes d'accés i infraestructura, en plena sintonia amb les posicions de la delegació de governs i amb la del sector empresarial privat i el seu èmfasi difusionista (de fet, com es va assenyalar, entitats que haurien de pertànyer al sector empresarial privat van ser admeses com a part de la *societat civil*). També hi va haver una bona acollida per a les reclamacions d'inclusió de segments i sectors socials que tenen dificultats per accedir a les tecnologies d'infocomunicació per qüestions de gènere, d'edat o d'habilitats diferencials.

Tanmateix, es van descartar els treballs vinculats amb el dret a la comunicació (consagrat per la Declaració Universal dels Drets Humans del 1948), el *copyright*, les patents i el tractament crític del sector de mitjans de comunicació. També “hi va haver un fort *lobby* del sector privat per evitar que es fes esment al programari lliure”, assenyala Busaniche, que afegeix un matís: “Val a dir que el fet que els documents oficials reconeixin l'existència de programari lliure i de programari privatiu és un pas endavant”¹⁶.

La Declaració de la Societat Civil destaca que “la comunicació és un procés social essencial, una necessitat humana bàsica i el fonament de tota organització social” i afirma que “tota persona ha de tenir accés als mitjans de comunicació i estar en condicions d'exercir el seu dret a la llibertat d'opinió i expressió, la qual cosa inclou el dret a

tenir opinions i a buscar, rebre i difondre informació i idees per qualsevol mitjà de comunicació i amb independència de fronteres nacionals” (Societat Civil CMSI 2003b). La capacitat de produir i no tan sols rebre informació situa el procés de comunicació, segons la delegació de la societat civil a la Cimera, com un dret essencial i inalienable i l'emparella amb algunes de les conclusions i recomanacions finals de l'Informe MacBride¹⁷.

No obstant això, el Pla d'Acció que oficialment va consagrar la primera etapa de la CMSI presenta una llista d'objectius reduïts a temes de connectivitat i accés, entès com a mera capacitat de recepció de missatges (CMSI 2004b). L'empenta a la formulació de *ciberestratègies nacionals* (sic) del Pla d'Acció no s'ha de llegir com un reconeixement a l'autonomia dels estats i països participants de la Cimera, perquè es puntualitza que les *ciberestratègies* han d'aconseguir “que el sector privat participi en projectes concrets de desenvolupament de la societat de la informació en els àmbits local, regional i nacional” (CMSI 2004b, 3).

Algunes de les iniciatives de la primera etapa de la CMSI, com ara la creació d'un Fons de Solidaritat Digital (FSD)¹⁸ per disminuir els desequilibris compresos, en la perspectiva predominant a la Cimera, en l'expressió *divisió digital*, revelen els problemes de les polítiques difusionistes que es recolzen sobre els mecanismes del mercat com a garants del desenvolupament: tot indica que la CMSI impulsarà finalment una declaració favorable a la creació del FSD, que es finançaria amb l'1% de les licitacions de béns i serveis digitals, provinent del marge de guanys del venedor. El marge de guanys del venedor sorgeix del preu del servei, que és suportat pels usuaris, és a dir, com adverteixen Mastrini i de Charras (2004), indirectament el cost del FSD l'assumeixen els consumidors.

Segons Sally Burch, del col·lectiu CRIS (Drets de la Comunicació en la Societat de la Informació), “el Fons cobrirà principalment les iniciatives comunitàries en TIC, incloent-hi la capacitació, els continguts i altres; però no podrà donar solució als grans projectes d'infraestructura de telecomunicacions, per als quals l'estratègia prioritària continua sent la desregulació del sector per afavorir la inversió privada” (Burch 2005). Mastrini i de Charras (2004) comparen el FSD amb el Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació gestat en temps del

NOMIC i destaquen que, tot i les limitacions que exhibia el PIDC, almenys era suportat pels estats participants segons el percentatge de la seva contribució al sistema de les Nacions Unides.

La distància que separa la Declaració de Principis oficial (CMSI 2004a) i la Declaració de la Societat Civil (Societat Civil CMSI 2003b) és ostensible. Aquesta distància expressa el desplaçament de les directrius polítiques adoptades en el marc del projecte de la societat de la informació respecte dels eixos que van originar l'etapa de reclamacions per la constitució d'un ordre just, lliure i equilibrat de les comunicacions al món que va representar l'Informe MacBride.

A tall de conclusió

Vint-i-cinc anys després de l'aprovació de l'Informe MacBride per part de la Unesco, l'Organització de les Nacions Unides va convocar, per tercer cop a la seva història, un espai de deliberació al voltant del diagnòstic i el disseny de polítiques internacionals del sector infocomunicacional amb la realització de la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació.

Encara que la inclusió de la societat civil a la Cimera aspira a consolidar un model *tripartit* d'actuació en el disseny de polítiques a les cimeres mundials (govern - sector empresarial privat - societat civil) que és nou en el marc de la discussió internacional sobre polítiques de comunicació, la CMSI mostra les limitacions i els condicionants que apareixen quan es vol influir en l'agenda que domina l'ordenament d'un sector essencial en l'estructura de les societats contemporànies com el de les tecnologies de la informació i la comunicació.

La CMSI certifica, doncs, la metamorfosi de l'agenda mundial sobre polítiques d'infocomunicació, si es pren com a indicador les estratègies i els interlocutors identificats per al desenvolupament del sector per part dels documents oficials aprovats en la primera etapa realitzada a Ginebra i ratificats per les posicions conegudes en vigílies de la segona etapa, que acabarà a Tunis el novembre del 2005. La tendència de la CMSI a confiar en la disseminació d'infraestructures tecnològiques com a via per "assolir l'objectiu d'integració en l'àmbit digital" i propiciar "l'accés

universal, sostenible, ubic i assequible a les TIC" (CMSI 2004b, 3), contrasta amb l'orientació del NOMIC sobre polítiques de comunicació, que se centrava tant en els continguts com en les infraestructures.

Les estratègies proposades per la CMSI s'han de destacar com una continuïtat de les directrius polítiques traçades pel projecte de la societat de la informació. El difusionisme tecnològic ocupa un lloc essencial en el disseny d'aquestes polítiques, que consagren l'activitat privada, sobretot la vinculada amb el sector d'infraestructura i serveis de telecomunicacions i informàtica, com l'interlocutor privilegiat de l'entorn de disseminació tecnològica.

Aquest entorn és promogut al rang d'ideal amb el pressupòsit que aquesta disseminació d'infraestructures infocomunicacionals afavorirà la modernització, el desenvolupament i la superació dels desequilibris que, en l'esquema semàntic que preval a la CMSI, es redueixen a l'expressió *divisió digital*.

L'accés és una de les poques nocions que van sobreviure del naufragi que va patir l'agenda del NOMIC, per bé que amb un altre significat: accés correspon, en el marc de la CMSI, a apropament a les infraestructures de tecnologia infocomunicacional. Altres conceptes clau no han aparegut en els debats, com ara *participació*, *democratització*, *desmonopolització* o *descolonització*. Aquesta absència es deu a una intenció expressa d'eludir el tractament de temes que, pel pes que han tingut en el passat en la deliberació sobre polítiques infocomunicacionals, es poden considerar tabús. El tabú més gran és el que envolta el terme *comunicació*, prudentment evitat en les declaracions oficials de la Cimera.

El dret a la comunicació (que suposa el dret a comunicar, a comunicar-se i a estar comunicat), principi que Suècia i França van introduir als anys seixanta en les polítiques internacionals de comunicació, és un altre dels principis eliminats de la CMSI.

El desplaçament de la Unesco¹⁹ a la UIT com a àmbit de diagnòstic i regulació de les polítiques internacionals de comunicació, que es va observar a principis dels anys vuitanta com a conseqüència directa de l'Informe MacBride (Reyes Matta 1984 i Schmucler 1984), queda palès en una Cimera que confirma al mateix temps els principis del projecte de la societat de la informació (liberalització, desregulació i competitivitat) com a principis rectors.

El secretari general de l'ONU va escollir la UIT per organitzar la CMSI pel perfil tècnic que invoca l'organisme, tot i que en la dècada passada va ser un promotor actiu de l'estratègia mundialment concertada de privatització de les telecomunicacions. L'elecció de la UIT com a amfitriona de la Cimera concorda amb un altre dels supòsits ideològics del projecte de la societat de la informació: els afers polítics supeditats a l'àmbit presumptament neutral dels afers tècnics, com si això no fos, al cap i a la fi, una opció essencialment política.

Enteses com a estratègies d'ordenament, gestió i regulació del sector, les polítiques de comunicació, informació i cultura revelen la seva determinació per part del context socioeconòmic en el qual es formulen: les polítiques de comunicació distintives de la CMSI, vint-i-cinc anys després de l'Informe MacBride, són tributàries de l'ordre mundial que va aflorar als anys vuitanta i es va expandir als noranta, amb les referències dels processos de globalització i de disseminació i convergència tecnològica infocomunicacional. Això ha provocat el canvi de l'ordre mundial de la informació (Carlsson 2003), tal com el qüestionament de l'ordre econòmic establert havia precipitat als anys setanta el debat sobre l'ordre informatiu i comunicacional que li era consubstancial.

Els problemes que sorgeixen del diagnòstic de l'Informe MacBride podrien haver inspirat perfectament l'agenda de la CMSI vint-i-cinc anys més tard. La concentració de les indústries culturals i la conformació de mercats oligopo-

lístics,¹⁹ els efectes de la internacionalització de l'activitat infocomunicacional, les amenaces sobre la diversitat cultural i sobre el pluralisme informatiu que amaga l'ordre infocomunicacional, la relació entre mitjans de comunicació i educació, qüestions relatives a la censura i a l'autocensura, es van enunciar com a qüestions essencials en el marc del NOMIC i avui estan expulsades d'una agenda de construcció de societats informacionals sostingudes per mercats de tecnologies i infraestructures cada cop més potents.

La societat civil, la participació de la qual afavoreix la possibilitat d'un espai d'intervenció d'un subjecte col·lectiu sense ànim de lucre que no presenta (necessàriament) vincles orgànics amb els proveïdors d'infraestructures i serveis d'infocomunicació, ha aconseguit introduir a la CMSI referències als drets humans bàsics com a essència del projecte de la societat de la informació. No obstant això, l'heterogeneïtat dels interlocutors de la societat civil i l'absència d'espais clars d'incidència en l'agenda general de la Cimera han moderat gran part de les iniciatives impulsades pel sector.

A la llum del paradigma difusionista en polítiques de comunicació sostingut pels interlocutors públic i empresarial privat a la CMSI, les veus múltiples a les quals aspirava protegir l'Informe MacBride en un món cada cop més interconnectat continuen sent part dels problemes irresolts, abans que de les solucions exhibides, en el panorama internacional de la comunicació.

Notes

- 1 El concepte *infocomunicació* que es fa servir en aquest text es destaca per la seva utilitat analítica perquè es refereix tant a la industrialització creixent de la informació, de la cultura i dels intercanvis socials com a la funció exercida per les tecnologies de la comunicació que acompanyen els canvis socials i culturals. El concepte d'infocomunicació planteja l'articulació entre economia, comunicació i cultura.
- 2 L'elecció de Tunis com a seu de la segona etapa de la CMSI ha suscitat moltes queixes, atès que es tracta d'un país on la llibertat d'informar i ser informat està restringida.
- 3 En la 19a Conferència General de Nairobi el 1976, la Unesco havia aprovat la seva contribució a l'establiment d'un nou ordre econòmic internacional, adoptat per l'ONU dos anys abans a Nova York, on es denunciava "la dominació i la dependència" de l'ordre vigent en aquella època. El 1976 es va celebrar a San José de Costa Rica la primera d'una sèrie de conferències intergovernamentals sobre polítiques de comunicació sota els auspicis de la Unesco, que va demanar "criteris més justos per als intercanvis entre nacions" (Hamelink 1985). Amb aquests antecedents, en la 20a Conferència General de París, la Unesco va aprovar una resolució on es recalca "l'evident necessitat de posar fi a la dependència del món en via de desenvolupament en els camps de la informació i la comunicació" i es considera que "el desequilibri dels corrents d'informació s'accentua cada cop més en el pla internacional, malgrat el desenvolupament de les infraestructures de la comunicació", per la qual cosa "aprova els esforços encaminats a l'establiment d'un Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació més just i equilibrat" (Unesco 1977 i 1979).
- 4 Per ampliar els fonaments del projecte de la societat de la informació, vegeu Mattelart (2002), Bustamante (1997), Becerra (2003a i 2003b) i OCDE (2003).
- 5 Aquestes idees força són les que els mateixos organismes interessats en el projecte de la societat de la informació destaquen com a model (Comissió Europea 1994).
- 6 Una de les excepcions a la norma dels processos de privatització i liberalització de les telecomunicacions a Occident la trobem a l'Uruguai. Aquesta república sud-americana presenta una antítesi interessant al discurs promotor de la liberalització del sector, un discurs fonamentat en la presumpta ineficàcia de l'estat a l'hora de gestionar serveis econòmicament rendibles: l'Uruguai continua amb el mercat de telefonia fixa en règim de monopoli explotat per l'estat sense que això hagi perjudicat la qualitat del servei o el creixement del sector.
- 7 El sector d'indústries culturals comprèn les fases de producció, edició i distribució de continguts audiovisuals (ràdio, televisió oberta i de pagament, cinematografia, fonografia) i editorials (premsa, llibres).
- 8 Es qualifica de *pressupòsit ideològic* la doctrina de lliure mercat que inspira l'anomenada *liberalització* dels mercats infocomunicacionals executada als anys vuitanta i noranta en el mateix sentit que planteja Tremblay quan qüestiona la mateixa denominació de *societat informacional* (Tremblay 1996).
- 9 El signe oligopolístic dels mercats infocomunicacionals és una de les característiques més estudiades per l'economia política de la comunicació i alguns autors, com ara Robert McChesney (2002), Juan Carlos de Miguel (2003) i Nicholas Garnham (2000), demostren que la concentració d'aquests mercats no constitueix una mena de *malaltia juvenil*, sinó un tret inherent al seu funcionament.
- 10 Originàriament creada com a òrgan tècnic lligat al principi a la telegrafia (el 1865 es va fundar com a Unió Telegràfica Internacional i n'eren membres vint estats), la UIT és avui una organització internacional del sistema de les Nacions Unides que funciona com a escenari de concertació de polítiques entre els governs dels estats

membres i el sector empresarial privat, productor i distribuïdor d'infraestructures infocomunicacionals. En les decisions de la UIT no hi participen representants de la societat civil. Segons Hamelink (1997), a partir dels anys vuitanta s'augmenta la funció de la comunitat internacional de negocis com a influència central dels fòrums com la UIT o el GATT (OMC).

- 11 Entre els molts estudis empírics que donen resposta a aquestes hipòtesis que correlacionen benestar amb disseminació de tecnologies infocomunicacionals cal citar els de Frissen i Punie (1997), Punie et al. (2003) i de Nie et al. (2004).
- 12 El virtual fracàs del PIDC es pot analitzar en funció de les seves determinacions desenvolupistes i difusionistes vinculades a un plantejament “pragmàtic, desideologitzat” (Fasano Mertens, 1984) i també en funció de l'ofensiva conservadora dels anys vuitanta empresa pel govern republicà de Ronald Reagan (Reyes Matta 1984) en les seves dues presidències consecutives. Hamelink (1997), per la seva banda, complementa aquesta explicació argumentant el buit de recursos que va patir el PIDC com una de les causes del seu fracàs, sumat a la incapacitat de transformar-se en un fòrum genuïnament multilateral d'assistència tècnica.
- 13 Segons enumera la declaració de principis de la CMSI, “eradicar la pobresa extrema i la fam, instaurar l'ensenyament primari universal, promoure la igualtat de gènere i l'autonomia de la dona, reduir la mortalitat infantil, millorar la salut materna, combatre la sida, el paludisme i altres malalties, garantir la sostenibilitat del medi ambient i fomentar associacions mundials per al desenvolupament que permetin forjar un món més pacífic, just i pròsper” (CMSI 2004a).
- 14 El document *Punts de referència essencials de la societat civil per a la CMSI*, del qual es va extreure el paràgraf citat, és, com indica el seu nom, un text de treball amb punts de referència, sense que els interlocutors de la delegació de la societat civil presents a la CMSI hagin arribat a un consens absolut.
- 15 Correspondència personal.
- 16 Ídem nota anterior.
- 17 Per exemple, la recomanació 29 de l'informe assenyala que s'hauria de facilitar l'accés als mitjans de comunicació “tant dels creadors com dels diversos grups que estan a la base de la societat, perquè puguin expressar-se i fer sentir la seva veu” (Unesco 1980, 442) i les recomanacions referides a la “democratització de la comunicació” (de la 52 a la 54) van en el mateix sentit.
- 18 EL FSD va ser creat en el marc de la primera etapa de la CMSI a proposta del Senegal, Nigèria i Angola.
- 19 La mutació de la Unesco en els últims vint-i-cinc anys no passa desapercebuda. La Unesco era la caixa de ressonància de l'aleshores puixant –per bé que heterogeni– moviment dels països no alienats en la seva estratègia de diagnòstic, regulació i desafiaments en matèria de política internacional de comunicació i cultura (Carlsson 2003), però va acusar la sortida dels Estats Units i el Regne Unit als anys vuitanta quan iniciava un gir representat pel Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC) i per la Nova Estratègia de Comunicació (NEC) a partir del 1988. Amb la NEC, la Unesco volia superar i oblidar la dècada en què es va acostar al Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació.
- 20 En un escenari de concentració de grans conglomerats multimèdia, inèdit en la història per magnitud i abast geogràfic, la CMSI reconeix als mitjans de comunicació “la seva important contribució a la llibertat d'expressió i a la pluralitat d'informació” (CMSI 2004b, 13).

Bibliografia

BECERRA, M. *Sociedad de la información: proyecto, convergencia, divergencia*. Buenos Aires: Norma, 2003a.

BECERRA, M. "Lección Básica: La Sociedad de la Información". Publicada al portal de l'Institut de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona [www.portalcomunicacion.com]. Barcelona, 2003b .

BURCH, S. "Cumbre Mundial sobre la Sociedad de la Información: TIC: financiamiento, desarrollo y democracia". A: *Communications Rights in the Information Society (CRIS)*. Mimeo, 2005 www.crisinfo.org/content/view/full/751 [document consultat el març del 2005]

BUSTAMANTE, E. "Mitos y utopías de la Sociedad de la Información: las nuevas tecnologías también tienen sus gurús y chamanes". A: *El Viejo Topo*, núm. 106 (abril). Barcelona, 1997, p. 36-49.

CAPRILES, O. "De las Políticas Nacionales de Comunicación al Nuevo Orden Internacional de la Información: algunas lecciones para la investigación". Ponència presentada a la Conferència de Caracas, 1980, de l'AIERI-IAMCR. Caracas: mimeo, 1980.

CARLSSON, U. "The Rise and Fall of NWICO – and Then?: From a Vision of International Regulation to a Reality of Multilevel Governance". Ponència presentada a l'EURICOM Colloquium, *Information Society: Visions and Governance*. Venècia, maig 2003.

CASTELLS, M. *La ciudad informacional: tecnologías de la información, reestructuración económica y el proceso urbano-regional*. Madrid: Alianza Editorial, 1995

CHOCK, S.C. "La Cumbre Mundial de la Sociedad de la Información, la agenda neoliberal y las contrapropuestas de la sociedad civil". Ponència presentada a la IV Conferència Internacional de Comunicació Social: perspectives de comunicació per al canvi social, Universitat del Nord. Barranquilla: mimeo, 2003.

www.ourmedianet.org/papers/om2003/Costanza-Chock_OM3.espan.pdf [document consultat el gener del 2005]

COMISIÓN EUROPEA. *Europa y la sociedad global de la información (Informe Bangemann)*. Recomendacions al Consell Europeu. Brussel·les: Comissió Europea: 1994

COMISIÓN EUROPEA. *Libro Verde. Vivir y trabajar en la sociedad de la información: prioridad para las personas*. Suplement 3/96 de la Unió Europea. Luxemburg: Comissió Europea, 1996a

COMISIÓN EUROPEA. *Europa en la vanguardia de la sociedad mundial de la información: Plan de Actuación Móvil*. Comunicació al Consell, Parlament Europeu, Comitè Econòmic i Social i Comitè de les Regions (COM (96) 607 Final). Brussel·les: Comissió Europea, 1996b.

COMISIÓN EUROPEA. *La sociedad de la información: les noves prioritats sorgides entre Corfú i Dublín, i les implicacions de la societat de la informació en les polítiques de la Unió Europea, preparació de les pròximes etapes*. Comunicació al Consell, Parlament Europeu, Comitè Econòmic i Social i Comitè de les Regions (COM (96) 395 Final). Brussel·les: Comissió Europea, 1996c.

COMISIÓN EUROPEA. *Llibre Verd sobre la convergència dels sectors de telecomunicacions, mitjans de comunicació i tecnologies de la informació i sobre les seves conseqüències per a la reglamentació en la perspectiva de la societat de la informació*. Brussel·les: Comissió Europea, 1997.

COMISIÓN EUROPEA. *Oportunidades de empleo en la Sociedad de la Información: explotar el potencial de la revolución de la información*. Informe al Consell Europeu, COM (98) 590 final, Comissió Europea, 1998 www.europa.eu.int/comm/dg05/socdial/info_soc/jobopps/joboppes.pdf [document consultat el setembre del 1999]

CUMBRE MUNDIAL SOBRE LA SOCIEDAD DE LA INFORMACIÓN (CMSI). *Declaración de Principios: Construir la Sociedad de*

- la Información: un desafío global para el nuevo milenio. Document WSIS-03/GENEVA/4-S. Ginebra: mimeo, 2004a.
- CUMBRE MUNDIAL SOBRE LA SOCIEDAD DE LA INFORMACIÓN (CMSI). *Plan de Acción*. Document WSIS-03/GENEVA/5-S. Ginebra: mimeo, 2004b.
- DE MIGUEL, J.C. "Los grupos de comunicación: la hora de la convergencia". A: BUSTAMANTE, E. (coord.). *Hacia un nuevo sistema mundial de comunicación: las industrias culturales en la era digital*. Barcelona: Gedisa, 2003, p. 227-256.
- FASANO MERTENS, F. "1984: un año de interrogantes". A: *Comunicación y Cultura*, núm. 11. Mèxic DF, 1984, p. 124-131.
- FORD, A. "Toma "this" América Latina: contextos de la exclusión o de la domesticación". A: *Diálogos*, núm. 65. Lima: FELAFACS, 2002, p. 72-83.
- FRISSEN, V. ; PUNIE, Y. "Never Mind the Gap: Integrating Qualitative and Quantitative Methods in ICT-User-Research: The Case of Busy Households". Article presentat al VI Taller del grup EMTEL. Barcelona, 1997.
- GARNHAM, N. "La théorie de la société de l'information en tant qu'ideologie". A: *Réseaux*, núm.101. París: CNET, 2000, p. 53-91.
- HAMELINK, C. *Hacia una autonomía cultural en las comunicaciones mundiales*. Buenos Aires: Ediciones Paulinas, 1985.
- HAMELINK, C. "MacBride with Hindsight". A: GOLDING, P. ; HARRIS, P. *Beyond cultural imperialism. Globalization, communication & the new international order*. Londres: SAGE, 1997, p. 69-93.
- KATZ, C. "El enredo de las redes". A: *Voces y Culturas*, núm. 14. Barcelona, 1998, p. 123-140 .
- MASTRINI, G.; DE CHARRAS, D. "20 años no es nada: del NOMIC a la CMSI". Bibliografía de la Càtedra de Polítiques i Planificació de la Comunicació de la Facultat de Ciències Socials de la Universitat de Buenos Aires. Buenos Aires: mimeo, 2004.
- MATTELART, A. *Historia de la sociedad de la información*. Barcelona: Paidós, 2002.
- MCCHESENEY, R. "Economía política de los medios y las industrias de la información en un mundo globalizado". A: VIDAL BENEYTO, J. (dir.). *La ventana global*. Madrid: Taurus, 2002, p. 233-247.
- MODOUX, A. "World Summit of the Information Society: The Party Under Construction". A: *Orbicom Forum*, vol. 7, núm. 2. Montreal: Xarxa Internacional de Càtedres Unesco de Comunicació, 2003, p. 1 2.
- NIE, N.; SIMPSON, A.; STEPANIKOVA, I.; ZHENG, L. *Ten Years After the Birth of the Internet, How Do Americans Use the Internet in Their Daily Lives?* Informe de recerca del Stanford Center for the Quantitative Study of Society. Mimeo, 2004.
- ORGANITZACIÓ PER A LA COOPERACIÓ I EL DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC (OCDE). *Seizing the Benefits of ICT in a Digital Economy*. París: OCDE, 2003.
- PUNIE, Y.; BOGDANOWICZ, M.; BERG, A-J.; PAWELS, C.; BURGELMAN J-C. *Living and Working in the Information Society: Quality of Life in a Digital World*. EMTEL Final Deliverable. European Media Technology and Everyday Life Network, mimeo, 2003.
www.lse.ac.uk/collections/EMTEL/reports/punie_et_al_2003_emptel.pdf [document consultat el desembre del 2004]
- QUIRÓS, F.; SEGOVIA, A. "La Conferencia de San José de Costa Rica (1976)". A: *CIC*, núm. 2. Madrid: Universitat Complutense de Madrid, 1996, p. 63-80.
- REYES MATA, F. "El nuevo orden informativo reubicado: de la Unesco a la UIT". A: *Comunicación y Cultura*, núm. 11. Mèxic DF, 1984, p. 9-16.
- ROACH, C. "The Western World and the NWICO: United They Stand?". A: GOLDING, P.; HARRIS, P. *Beyond Cultural*

Imperia-lism. Globalization, Communication & the New International Order. Londres: Sage, 1997, p. 94-116.

SCHMUCLER, H. "Año mundial de la comunicación. Con penas y sin gloria". A: *Comunicación y Cultura*, núm. 11. Méxic DF, 1984, p. 3-8.

SELIAN, A. "The World Summit on the Information Society and Civil Society Participation". A: *The Information Society*, núm. 20. Filadèlfia, Taylor & Francis, 2004, p. 201-215.

SOCIEDAD CIVIL EN LA CMSI. *CMSI-Cumbre Mundial Sociedad Información: puntos de referencia esenciales para las societats civils para la CMSI*. Document de treball. Ginebra: mimeo, 2003a.

SOCIEDAD CIVIL EN LA CMSI. "Construir sociedades de la información que atiendan a las necesidades humanas". A: *Declaración de la sociedad civil a la Cumbre Mundial sobre la Sociedad de la Información*. Ginebra: mimeo, 2003b.

TREMBLAY, G. "La sociedad de la información: del fordismo al gatesismo". A: *Comunicación na periferia atlántica. Actas do I Congreso Internacional*. Santiago de Compostel-la: Universitat de Santiago de Compostel-la, 1996, p. 31-38.

UNESCO. Actas de la XIX Conferencia General (Nairobi) de 1976, Volumen I, Resoluciones. París: Unesco, 1977.

UNESCO. Actas de la XX Conferencia General (París) de 1978, Volumen I, Resoluciones. París: Unesco, 1979.

UNESCO. *Un solo mundo, voces múltiples. Comunicación e información en nuestro tiempo*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1980.

VAN AUDENHOVE, L.; BURGELMAN, J-C.; NULENS, G.; CAMMAERTS, B. "Information Society Policy in the Developing World: A Critical Assessment". A: *Third World Quarterly*, vol. 20, núm. 2, 1999, p. 387-404.

WORLD BROADCASTING UNIONS. *World Summit on the Information Society: Broadcasters' Declaration*. Ginebra: mimeo, 2003.